

Carta al pare, Franz Kafka

El 6 de juliol de 1988 vaig comprar, no recordo si a la llibreria Canuda o al mercat de Sant Antoni, la *Carta al pare* de Kafka en l'edició mexicana de Nuevomar de 1978 (al contrari que ara, llavors datava els llibres però no els subratllava). Des del 1999 tinc un exemplar de la versió que va fer Pilar Estelrich de la mateixa carta dins el recull *Els fills* (Empúries). Tant aquesta com la versió de Ricard Torrents que va publicar L'Avenç el 2009 les tinc profusament subratllades i comentades, de manera que cada vegada que les llegeixo converso amb el meu jo d'anys enrere i constato que a cada lectura de la carta hi descobreixo nous angles. L'edició de L'Avenç parteix de la d'Eumo de 1989, que al seu torn recull la de Lumen de 1974, que va ser la primera en català. Si hi afegim la traducció de Heike van Lawick Brozio que Germania va publicar el 1995 i la que acaba de treure ara Angle, resulta que en menys de cinquanta anys s'han fet quatre traduccions i sis edicions en català de la *Carta al pare*, és a dir que la nostra cultura sembla molt interessada per la relació kafkiana entre pare i fill, cosa que ens podria dur molt més lluny del que estic disposat a anar en aquest article.

En tot cas, trobo que la *Carta al pare* és una manera excel·lent de començar la lectura de Kafka. A continuació hi posaria els contes i les cartes a Milena, seguides de les novel·les (començant per *Amèrica*) i acabant amb la resta de textos, que en tot cas haurien d'incloure els aforismes de Zürau.

¿Com és que, cent anys després de ser escrita, la carta que va adreçar Franz Kafka al seu pare continua atraient-nos? La resposta hauria de tenir en compte que el desencontre generacional no és patrimoni d'una època en concret, sinó que respon a un destí potser inevitable. D'altra banda, les diferències entre Franz i Hermann Kafka tenen uns components específics que resulten també prou atractius (en el meu cas, també perquè reproduïxen en gran mesura la relació amb la meua mare). Però el que fa que no puguem abandonar la lectura de la carta és la peculiar manera d'argumentar de l'autor, un tret que es manté en la resta de la seva obra. Aquesta carta, que recull part de les astúcies persuasives que Franz Kafka va manllevar de l'àmbit jurídic, va ser mecanografiada i corregida més d'una vegada, com si estigués destinada a més lectors, és a dir, com si tingués un interès més enllà del personal. Hem d'agrair a Max Brod que la salvés de la crema a la qual l'autor destinava tota la seva obra no publicada.

Tanmateix, la mare de Kafka no la va fer arribar al seu marit, de manera que aquesta carta l'ha llegida gairebé tothom excepte el destinatari.

Ricard Torrents qualifica encertadament l'estil de "minucios, cortès, exhaustiu, cancelleresc". És un dels textos més kafkians de l'autor, ja que no queda clar si lloa o si blasma, si ataca o es defensa. Hi abunden les paradoxes, les ironies, les contradiccions i el seu humor negre, entre germànic i jueu. Va ser escrita als trenta-sis anys, després que l'autor donés moltes voltes als temes que tracta, que són els mateixos que apareixen a la resta de la seva obra: la culpa, el poder, el matrimoni, el judaisme, la literatura. La figura del pare és un catalitzador literari ("Els meus textos tractaven de tu"), però també d'altres aspectes de la vida: "Els meus intents de casar-me esdevindrien la temptativa més gran i esperançadora d'escapar-me de tu".

L'inici és una exposició de motius que es cargola sobre si mateixa, com la resta de la carta: "No fa gaire em vas preguntar per què dic que em fas por. Com de costum, no vaig saber què dir-te, en part precisament per la por que et tinc". A continuació es desplega un centenar de pàgines on es barregen els retrets i les exoneracions, que es dirigeixen tant al pare com a si mateix. L'antítesi és extrema: el pare disposa de salut, confiança, poder, generositat, eloqüència, iniciativa; el fill, en canvi, mostra malaltia, inseguretat, feblesa, garreperia, silenci, bloqueig. El pare ha aconseguit que el fill tingui llibertat i seguretat, però el fill no les ha aprofitat, no n'ha estat digne, ha avergonyit el pare i l'ha fet patir. El pare, que combina l'amenaça, la ironia i l'autocompassió, és el compendi perfecte del patriarca que no se sotmet ni a les seves pròpies normes: "T'envoltava aquell misteri dels tirans, que fonamenten drets i prerrogatives en la seva persona més que no pas en raonaments"

Una de les característiques de l'obra de Kafka és que moltes frases inclouen partícules que en limiten o en capgiren el sentit. Per exemple (les cursives són meves): "*En el fons*, ets un tros de pa... però no totes les criatures tenen el temps i la valentia necessària per a buscar i buscar fins a trobar la bondat"; "Aquest sentiment de nul·litat que sovint em domina (*un sentiment que tanmateix, en altres aspectes, pot ser noble i fecund*) prové *en gran part* de la teva influència"; "També és veritat que *gairebé* mai no em vas tustar *de debò*". En altres ocasions, la frase és com una malaltia que incorpora el seu propi antídote: "L'únic que em farà més planer explicar-t'ho és la teva incomprensió"; "Sempre has estat sincer quan m'exhortaves a anar-me'n mentre em retenies".

Més enllà de la retòrica pseudojudicial, unes quantes escenes se'ns graven a la memòria, com el record de quan el seu pare i ell es canviaven de roba junts abans de banyar-se i no podia estar-se de comparar aquells cossos tan diferents. Però la frase que m'impresiona més d'aquella relació tan malsana i tan fecunda és la que deia el pare al fill quan li duïa un llibre que acabava de publicar: “Deixa'l a la tauleta de nit”: com si els llibres del que ara considerem un dels millors escriptors del segle vint fossin bons sobretot per ajudar a conciliar el son.

La figura del pare té tant de pes que cap al final apareix la seva veu, comentant i criticant el que li ha escrit el seu fill. Així, li retreu que tots dos coincideixen en el rebuig de la culpa, és a dir, que no són pas tan diferents. El pare (o, més ben dit, la veu del pare que el fill estafà) retreu al fill que faci veure que l'exculpa tot i que alhora suggereix que és culpable. D'aquesta manera, “l'únic que has demostrat és que tots els meus retrets estaven justificats”. El fill tanca aquest espectacle de ventrilòquia argumentativa contestant-li que aquestes observacions, “en part justificades”, es podrien girar en contra d'ell (del pare).

El nucli de la carta és el repartiment de culpes. ¿Fins a quin punt podem dilucidar les responsabilitats dels nostres fracassos, que en el cas de Kafka es confonen amb els èxits? ¿Podem saber com seríem sense la influència dels nostres pares? Dubtant de tot el que el fill feia, ¿no va contribuir a arrodonir i accentuar el Kafka que tots coneixem? ¿No és excessiu, com fa el fill a la carta, atribuir els fracassos matrimonials propis a l'èxit matrimonial del pare? Entre els comentaristes de la *Carta al pare*, n'hi ha uns quants que troben que Hermann Kafka era un pare com qualsevol altre; ara bé, a qui li importa? Dilucidar fins a quin punt el pare “real” s'assemblava al que projecta la carta té el mateix interès que interessar-se pels models dels quadres o per les muses de les cançons: no té a veure amb la literatura, sinó amb la xafarderia.

¿Calia tornar a traduir la *Carta*? No he sabut veure diferències de pes entre la versió de Ferrarons i la de Torrents. Pel que fa als textos amb què els traductors acompanyen la carta, em semblen tots dos molt valuosos. Si no canviem de patró, la pròxima traducció apareixerà cap al 2031, quan es compleixi el centenari de la mort de Hermann Kafka, que mai hauria pensat que el veuríem com una obra del seu fill.